

وزارت فرهنگ و آموزش عالی
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد رشته: زبانشناسی همگانی

موضوع:

بررسی ساختواژی
وام واژه‌های عربی در فارسی معاصر

استاد راهنما:

آقای دکتر مصطفی عاصی

استاد مشاور:

آقای دکتر یحیی مدرسی

تحقیق از: بهار هاشمی طالخونچه

سال تحصیلی ۷۸ - ۷۷

– قدر دانی

– چکیده

* بخش اول: کلیات

- ۱-۱- پیشگفتار
- ۱-۲- تعریف موضوع و اهمیت آن
- ۱-۳- روش کار
- ۱-۴- فرضیه‌ها
- ۱-۵- مروری بر پیشینه مطالعات وام‌گیری در زبان فارسی

* بخش دوم: مباحث نظری

- ۲-۱- قرض‌گیری زبانی
- ۲-۱-۱- انواع قرض‌گیری
- ۲-۱-۱-۱- قرض‌گیری آوایی
- ۲-۱-۱-۲- قرض‌گیری دستوری
- ۲-۱-۱-۳- قرض‌گیری واژگانی
- ۲-۱-۲- علل و عوامل قرض‌گیری زبانی
- ۲-۱-۲-۱- ارزشهای اجتماعی، علمی، فرهنگی و سیاسی
- ۲-۱-۲-۲- تابوی زبانی
- ۲-۱-۲-۳- مرز مشترک و نزدیکی جغرافیایی
- ۲-۱-۲-۴- روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی
- ۲-۱-۲-۵- افراد تحصیل کرده در خارج
- ۲-۱-۲-۶- رسانه‌های گروهی
- ۲-۱-۲-۷- برخورد نظامی

۲-۲- تاریخچه روابط ایران و اعراب

۲-۳- قرص گیری فارسی از عربی

*** بخش سوم: تحلیل وام واژه‌ها**

۳-۱- واژه‌های بدون تغییر

۳-۱-۱- اصطلاحات

۳-۱-۲- ترکیبات

۳-۲- عناصر صرفی عربی

۳-۳- نحوه برخورد زبان فارسی با وام واژه‌های عربی

*** بخش چهارم: نتیجه گیری**

- نتایج به دست آمده از این بررسی

- پیوست ۱: فهرست الفبائی وام واژه‌های عربی

- پیوست ۲: فهرست بسامدی برخی از پربسامدترین وام واژه‌های عربی

- کتابنامه

- فارسی

- انگلیسی

«به نام ایزد یگانه»

اکنون که به یاری خداوند بخشی از دورهٔ تحصیلات خود را پایان رسانده‌ام، او را سپاس می‌گویم و شکرگزارم؛ و از او سپاسگزارم که در این دوره مرا با اساتیدی آشنا ساخت که نه تنها علم آنان، بلکه شخصیت و رفتارشان همواره برایم الگوست. اساتیدی گرامی چون جناب آقای دکتر عاصی، که در مقام استاد راهنما همواره با صبر و شکیبایی و نهایت تلاش خود سعی در رفع مشکلات و برداشتن موانع و کمک به انجام هر چه بهتر این رساله داشته‌اند، و نیز جناب آقای دکتر مدرسی، که در مقام استاد مشاور با دقتی شایان تحسین همواره نقاط ضعف کار را گوشزد نموده و با ارائهٔ راههای صحیح برای علمی‌تر نمودن آن تلاش نموده‌اند. سپاس فراوان شایستهٔ هر دو است.

همچنین سپاسگزارم از پدر و مادر فدایم که هر چه هستم و دارم از آنهاست. آنها که تا به خاطر دارم، همهٔ آسایش خود را فدای آسایش من نموده‌اند تا در محیطی آرام و مناسب به تحصیل علم بپردازم. و در نهایت سپاسگزارم از همسرم که او نیز با تحمل سختی‌ها و ارائهٔ راهنماییها همواره در جهت پیشرفت من تلاش کرده است. سپاس فراوان نثار همه‌شان.

بهار هاشمی

«چکیده»

مجموعه حاضر، بررسی ساختمان واژه‌هایی است که شاید از زمانهای بسیار دور از زبان عربی به فارسی راه یافته‌اند و تا امروز در این زبان پابرجا مانده و جزئی از واژگان فارسی معاصر محسوب می‌شوند.

آنچه هدف اصلی این مطالعه را تشکیل می‌دهد، تعیین الگوهای است که زبان فارسی این واژه‌های قرضی عربی را در آنها قرار می‌دهد و حاصل آن را درگنتار و متون اشخاص می‌شنویم و می‌بینیم. برای دستیابی به چنین منظوری، نگارنده لازمه دانست که با ارائه اطلاعاتی کلی در مورد واگیزی و عدد و عوامل آن، ذهنیتی را برای خواننده این مجموعه آماده سازد. به همین دلیل پس از بخش اول که حاوی مطالبی است در مورد مفهوم، اهمیت و انگیزه انتخاب موضوع حاضر و تیر روش بررسی واژه‌ها و معرفی بخشی از کارهای انجام شده فردی دیگر در این زمینه، بخش دوم به مفاهیم عمومی واگیزی اختصاص داده شده و پس از آن علاوه بر ذکر پیشینه‌ای از روابط ایران و اعراب، تاریخچه قرض‌گیری زبان فارسی از عربی نیز به طور مختصر بیان شده است. در بخش سوم این الگوها معرفی شده‌اند و در چهارمین بخش نتایج به دست آمده از بخش سوم آمده‌اند. در پایان در دو پیوست، فهرست تلمیحی وام‌واژه‌هایی که بر روی آنها بررسی شده و فهرست بسامدی برخی از پرسامدترین واژه‌های عربی در فارسی امروز ضمیمه شده‌اند.

امید است نگاه ضعیف این رساله به ندرت قوت تحقیقات بعدی مبدل شوند.

بخش اول:

کلیات

زبانهای جهان برای بیان مفاهیم تازه که در نتیجه عوامل گوناگونی از قبیل ارتباط با جوامع دیگر و ورود پدیده‌های فرهنگی گوناگون، ایجاد می‌شوند، به جز فرآیندهای واژه‌سازی خود، از واژه‌ها و اصطلاحات زبانهای دیگر نیز استفاده می‌کنند که این امر، وام‌گیری زبانی نام گرفته است. در واقع، وام‌گیری در هر زبان امری است طبیعی و می‌توان گفت که «در عالم، زبان پاک و خالی از لغات بیگانه وجود ندارد.» (فرشید ورد، ۱۳۴۸: ۱).

زبان فارسی نیز در طول تاریخ خود فراز و نشیب‌های بیشماری را طی کرده است و با جوامع مختلف روابط گوناگون سیاسی، مذهبی، اقتصادی و فرهنگی داشته است. بنابراین طبیعی است که در این روند، واژه‌ها و اصطلاحات متعددی را به عاریه گرفته باشد. سید محمد نحوی (۱۳۶۸: ۷) می‌نویسد: «زبان فارسی ای که ما امروز به آن سخن می‌گوئیم و مطلب می‌نویسیم، آمیخته‌ای است از لغات و ترکیبات فارسی دری، که اصول زبان را تشکیل می‌دهد، مفردات و ترکیبات عربی و واژه‌های ترکی، مغولی، روسی، فرانسوی، انگلیسی و امثال آن و در این میان به غیر از لغات و ترکیبات فارسی اصیل، لغات عربی بیش از دیگران خود را در ساختمان زبان و ادبیات ما سهیم کرده و در آن مؤثر افتاده است.»

بنابراین، بررسی وام‌واژه‌های عربی تا حد زیادی به شناخت بهتر زبان فارسی کمک کرده و به همین دلیل امری لازم به نظر می‌رسد. اما همانطور که در بالا ذکر شد، در پس واژه‌های قرضی ای که امروز در فارسی با آنها روبرو می‌شویم، تاریخی طولانی نهفته است. لذا آشنایی هر چند مختصری از تاریخ روابط ایران با کشورهای دیگر (به طور کلی) و نیز با سرزمین‌ها و اقوام عرب (به طور خاص که موضوع این

رساله است) کمک شایانی به درک این فرآیند زبانی، یعنی وام‌گیری، خواهد کرد. به همین دلیل، در این بررسی سعی شده علاوه بر ارائه تعاریف مربوط به وام‌گیری زبانی و انواع آن و نیز علل و عوامل مربوط به این فرآیند، تاریخچه کوتاهی از آغاز برخورد دو قوم عرب و ایرانی و همچنین تأثیر این روابط بر زبان فارسی ارائه گردد تا مطالعه وام واژه‌ها و تغییرات آنها با سهولت بیشتری انجام گیرد.

۱-۲. تعریف موضوع و اهمیت آن

«زبان‌شناسی امروز سعی در گزارش بی‌طرفانه قواعد زبان دارد نه نمایاندن زشتی و زیبایی آن و ستیزه با واژه‌هایی خاص.» (فرشید ورد، ۱۳۴۸: ۲)

بررسی حاضر نیز نگاهی است توصیفی به وام واژه‌های عربی در زبان فارسی امروز و به هیچ وجه سعی در بد یا خوب جلوه دادن این فرآیند زبانی، یعنی وام‌گیری، ندارد بلکه اولین انگیزه برای انتخاب چنین موضوعی شناخت بیشتر و بهتر زبان فارسی و روند واژه‌سازی در آن بود و آنچه هدف اصلی این رساله را تشکیل می‌دهد بی‌بردن به میزان گرایش زبان فارسی امروز به وارد کردن انواع کلمه از زبان عربی است که این مهم با بررسی ساختوازی این وام واژه‌ها به دست خواهد آمد. به موازات آن، تغییرات صرفی واژه‌های دخیل نسبت به واژه‌های زبان مبدأ و نیز حوزه‌های معنایی آنها مشخص خواهد شد.

در اینجا لازم است به سه سؤال پاسخ داده شود.

۱) چرا از میان وام واژه‌های مختلف در زبان فارسی، واژه‌های عربی مورد بررسی

قرار گرفته‌اند؟

۲) چرا از میان دستگاههای مختلف زبان، واژگان انتخاب شده است؟

۳) چرا این بررسی بر روی فارسی معاصر انجام می‌گیرد؟

پرسش اول پاسخی روشن دارد: «زبان عربی تحت تأثیر عوامل مذهبی، سیاسی و اجتماعی بیش از هر زبان دیگری در فارسی تأثیر کرده و به آن لغت و ترکیب و جمله وام داده است.» (فرشید ورد، ۱۳۴۸: ۱) و در حقیقت بخش عمده زبان ما را تشکیل می‌دهد. بنابراین با بررسی این واژه‌ها می‌توان به میزان زیادی زبان فارسی را بازشناخت. پرسش دوم، دلیل بررسی «واژگان» است. اگر زبان را متشکل از سه دستگاه آوایی (صوتی)، دستوری و واژگان (معنایی)^۱ بدانیم، از این دستگاهها آنکه بیشتر دستخوش تحولات اجتماعی می‌گردد، دستگاه واژگان است (باطنی ۱۳۴۹: ۷۴) و از میان انواع پدیده‌های قرضی، رایج‌ترین نمونه، واژه‌های قرضی می‌باشند. (چهرگانی منتظر، ۱۳۷۲) از سوی دیگر، واژه‌های زبان، داده‌های فراوان‌تری در اختیار ما قرار می‌دهند. از این رو بررسی دستگاه واژگان نیز ما را به سوی شناسایی بیشتر زبان خود هدایت می‌کند.

در مورد پاسخ پرسش سوم باید گفت: «زبان مانند ارگانسیم زنده‌ای است که پیوسته در حال دگرگونی و تغییر است. کسانی که [تنها] گذشته زبان را ملاک ارزیابی و قضاوت درباره صورت فعلی آن قرار می‌دهند، در واقع تحول زبان را انکار می‌کنند.» (باطنی، ۱۳۴۹: ۷۴) بنابراین برای بررسی دقیق‌تر یک زبان لازم است که گذشته و حال آن با هم بررسی شوند. اما از آنجا که پرداختن به هر دو دوره گذشته و معاصر زبان فارسی از محدوده یک رساله خارج است و نیاز به تحقیقات گسترده‌تری دارد، در اینجا به بررسی واژگان فارسی معاصر بسنده شده است.

۱- بن مذهب در بخش‌های آینده در جای خود توضیح داده خواهند شد.

امید است مجموعه حاضر چراغی هر چند کم سو در راه نه چندان هموار واژه‌گزینان، مترجمان، فرهنگ‌نویسان، دستور‌نویسان، شعرا و نویسندگان و نیز مجموعه‌ای قابل استفاده و خواندنی برای کلیه دوستداران این زبان شیرین باشد.

۱-۳- روش کار

برای گردآوری داده‌ها، ابتدا با استفاده از چند شماره روزنامه‌هایی چون همشهری، کیهان و اطلاعات (مربوط به یک سال اخیر) و نیز پیکره‌ای که پژوهشگاه در اختیار گذاشت و شامل واژه‌های ۴۴ متن از متون ادبی معاصر بود، فهرستی از واژگان تهیه گشت. سپس واژه‌های به دست آمده که اکثراً واژه‌های خارج از ترکیبات را شامل بودند، با فرهنگهایی چون فرهنگ معین، لغت نامه دهخدا، فرهنگ فارسی امروز (صدری افشار)، فرهنگ الفبائی - قیاسی (مهشید مشیری)، فرهنگ وام واژه‌های عربی در فارسی (سید محمد نحوی)، فرهنگ واژه‌های فارسی سره (فریده رازی) و برهان قاطع مطابقت داده شدند تا به این ترتیب واژه‌های عربی استخراج شوند و همزمان از لحاظ مقوله‌های دستوری طبقه‌بندی شدند. در پایان این مرحله مجموعاً ۳۷۸۰ واژه به دست آمد. پس از آن برای هر واژه برگیزه‌ای در نظر گرفته شد که بر روی آن اطلاعاتی چون حوزه معنایی، ساختمان واژه (هم ساختواژه عربی و هم صورت تغییر یافته فارسی آن) و نیز ترکیبات گوناگون آن واژه ذکر شدند. پس از این مرحله به بررسی ساختوازی وام واژه‌ها و نیز الگوهای وام‌گیری پرداخته شد. در پایان مطالعه‌ای آماری بر روی این واژه‌ها در حوزه‌های معنایی گوناگون انجام گرفت و بسامد انواع الگوهای وام‌گیری نیز تعیین گشت. در کنار آن، فهرستی از برخی از پربسامدترین وام واژه‌های عربی که از یک پیکره ۵۰ متنی شامل ۱،۴۸۷،۶۱۴ واژه، به دست آمده بود، تهیه گشت و بر روی آن نیز مطالعه‌ای انجام شد که در بخش چهارم آمده است.

امروز این مطلب برای همگان روشن است که در جهان هیچ زبانی به معنای واقعی کلمه، خالص نیست. حتی زبانهای بسیار محدودی که زبان مردم مناطقی کوچک و دور افتاده است، بدون تردید الفاظی را از همسایگان خود گرفته‌اند. این حکم درباره همه اقوام و تیره‌ها صادق است، چه رسد به دو قومی که در طول چند هزار سال در کنار هم زندگی کرده و در زمینه‌های بازرگانی، اجتماعی، علمی، فرهنگی، سیاسی و سرانجام با روابط دینی با یکدیگر پیوند خورده‌اند.

تأثیرات خارجی در هر زبان را می‌توان به صورتهای وام واژه‌ها، سبک‌ها و اصطلاحات، دستور زبان، اصوات و ... مشاهده نمود، اما در این میان وام واژه‌ها سهم بیشتری دارند و به همین دلیل بیشتر مورد بررسی زبانشناسان قرار گرفته است.

با مطالعه‌ای که بر روی تأثیرات خارجی در زبانها صورت گرفته، نتایج زیر به دست آمده‌اند: «اسم‌ها بیشتر از صفات و صفات بیشتر از افعال به عاریت گرفته می‌شوند. ضمائر و افعال معین [تقریباً] به هیچ وجه به عاریت گرفته نمی‌شوند. گاهی شدت تأثیرات خارجی در زبان به حدی است که زبان مغلوب کاملاً تحت تأثیر زبان غالب قرار گرفته و محو می‌شود.» (هرایرشا نظریان، ۱۳۵۳؛ نرجس جواندل صومعه سرائی ۱۳۷۳) اما در مورد تأثیر زبان عربی بر فارسی هنوز نمی‌توان ادعا نمود که این غلبه کامل باشد و در واقع یکی از اهداف این رساله پی بردن به میزان تأثیر این زبان بر فارسی است.

در مورد وام واژه‌های عربی نیز مطالبی ذکر شده است:

«کلمات عربی مانند واژه‌های فارسی در جمله‌های زبان ما عهده‌دار نقش دستوری می‌گردند. از اقسام کلمات عربی، بیشتر اسم‌ها و صفات این زبان در فارسی

به کار می‌روند. با این حال بعضی از افعال و حروف عربی نیز در فارسی استعمال می‌شوند و نقش‌های مختلف دستوری را به عهده می‌گیرند.» (فرشید ورد ۱۳۴۸، ص ۱۲۳)

عبدالشکور احسن (۱۹۷۷) می‌نویسد: «تأثیر غیرعادی زبان عربی بر زبان فارسی از وارد کردن کلمات تهی آشکار می‌گردد، گروهی از کلمات که بیشتر شامل حروف اضافه و ربط، اعداد، قیود و ... می‌باشد. این دسته از کلمات به ندرت از یک زبان بیگانه قرض گرفته می‌شود.» (افروز اسلامی، ۱۳۷۵، ص ۴۶ - ۴۵) «بسیاری از کلمات قرضی عربی پس از ورود به فارسی دچار تغییر شده‌اند. این تغییرات گاهی آوایی است و گاه صرفی. بیشتر این تغییرات از چشم لغت نویسان و محققان پنهان مانده و در نوشته‌های آنان به آنها اشاره شده است. اما در پاره‌ای از موارد، کلمات عربی به شکلی تغییر پیدا کرده‌اند که به بعضی کلمات یا صورتهای صرفی دیگر عربی شباهت پیدا کرده‌اند، به طوری که تغییر از نظر محققان پنهان مانده است. در مواردی دیگر تغییر به صورتی بوده است که منشأ کلمه غیر قابل تشخیص شده است، و بالاخره در بعضی موارد تغییر طوری بوده است که ادبا متوجه «عمومی» بودن آن نشده و آن را مردود دانسته‌اند.» (علی اشرف صادقی، ۱۳۷۳، ص ۲). همانطور که در بخش سوم ملاحظه خواهد شد گاهی از یک واژه عربی در فارسی با اضافه کردن پسوندها و پیشوندهای گوناگون، تعداد بسیاری کلمه مرکب ساخته شده است.

بنابراین، پاسخ به سئوالات زیر هدف این رساله را تشکیل می‌دهد:

۱- از میان مقوله‌های مختلف دستوری (اسم‌ها، صفات، قیود، افعال، ...) کدامیک از عربی بیشتر وارد فارسی شده‌اند؟

۲- آیا وام واژه‌های عربی مانند واژه‌های فارسی دارای نقش‌های مختلف

دستوری می‌شوند یا به همان صورت در فارسی هم به کار می‌روند؟

۳- آیا وام واژه‌های عربی در ترکیبات گوناگون شرکت می‌کنند؟ و به طور کلی تحت تأثیر چه الگوهایی در زبان فارسی قرار می‌گیرند؟

پاسخ این پرسشها را در بخش‌های سوم و چهارم می‌توان یافت.

۱- ۵- مروری بر پیشینه مطالعات وام‌گیری در زبان فارسی

با مطالعه‌ای که بر روی تحقیقات انجام شده در زمینه وام‌گیری در زبان فارسی انجام گرفت، ارتباط برخی از آنها با موضوع حاضر نزدیک به نظر می‌رسید که در زیر به آنها اشاره‌ای می‌شود.

- ذبیح، بهروز. ۱۳۱۳. زبان ایران فارسی یا عربی؟ تهران: چاپخانه مهر.

نویسنده در این کتاب به مفهوم اولیه واژه‌های عربی اشاره دارد و اینکه این واژه‌ها نمایانگر نوع زندگی قوم عرب است. وی به ورود این واژه‌ها به فارسی تا حدی به دیده انتقاد می‌نگرد و شاید بتوان آن را تا حدی کاری تجویزی محسوب کرد.

- نانال خانلری، پرویز. ۱۳۴۰. «پیدایش لغات نو». سخن، دوره دوازدهم، شماره ۷، صص ۷۳۴-۷۲۷.

نویسنده در این مقاله ضمن بیان راهبردهای مربوط به ساخت و به کارگیری واژه‌های تازه، به برخی عوامل قرض‌گیری نیز اشاره‌ای دارد. علاوه بر آن، واژه‌های قرضی را از دیدگاه معنایی تقسیم کرده و در حوزه‌هایی چون محصولات طبیعی، صنعتی و فرهنگ و تمدن قرار داده است و به تحلیل چگونگی نامگذاری این واژه‌ها

نیز مختصر اشاره‌ای دارد.

- ناتل خانلری، پرویز. ۱۳۴۰. «اقتباس لغات بیگانه». سخن. دوره دوازدهم، شماره ۸، ص ۸۶۱-۸۵۷.

در این مقاله نویسنده بیشتر به تغییرات آوایی و اژه‌هایی که از زبانهای مختلف به یکدیگر وارد شده‌اند، اشاره دارد و به بررسی مسأله تبدیل آواهای واژه قرضی به آواهای موجود در زبان قرض گیرنده می‌پردازد.

- آرام، احمد. ۱۳۴۴. «استعمال لغات بیگانه». سخن (نشریه علمی و فنی). سال چهارم، ش ۱، ص ۳-۶.

در این مقاله نویسنده راهنمایی‌هایی برای انتخاب واژه‌های بیگانه در امر ترجمه ارائه می‌دهد و ضمن مردود دانستن استفاده بیش از حد از واژه‌های بیگانه، در جایی که معادلهای فارسی برای آنها وجود دارد، برخی معادلهای واژه‌های فرانسه و انگلیسی را ارائه نموده است.

نیلی پور، رضا ۴۶-۱۳۴۵. «پدیده‌های قرضی (Loan Linguistic Phenomena)» از زبانهای غرب در فارسی بر اساس اصول زیانشناسی». پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.

در این رساله، نویسنده به انواع و علل پدیده‌های قرضی اشاره نموده و آن را «دستبرد» نامیده است. نمونه‌هایی از واژه‌های قرضی زبانهای انگلیسی و فرانسه در فارسی نیز ارائه شده‌اند. این رساله از لحاظ مطالعات نظری بر روی پدیده‌های قرض‌گیری سودمند است.

- فرشید ورد. خسرو. ۱۳۴۸. عربی در فارسی. تهران: کتابخانه طهوری.

در این کتاب، نویسنده به شرح انواع واژه‌ها و ترکیبات عربی در فارسی می‌پردازد و تحلیلی نسبتاً جامع از انواع این واژه‌ها به همراه تغییرات صرفی آنها ارائه می‌دهد. هر چند نویسنده به اقتضای زمان متکی بر دستورهای سنتی است اما بررسی‌هایش می‌تواند راهنمایی برای تحلیل‌های جدیدتر باشد.

- باطنی، محمدرضا. ۱۳۴۹. «پدیده‌های قرضی در زبان فارسی». زبان و تفکر. تهران: زمان. ص ص ۷۳-۸۹.

این مقاله علل و انواع پدیده‌های قرضی را به شکل نظری مطرح نموده است. همچنین به تعریف دستگاه زبان می‌پردازد و مسائل مهم قرض‌گیری را به طور کلی بررسی می‌نماید.

- کیا، محمدصادق. ۱۳۵۲. واژه‌های معرب در صراح. تهران: فرهنگستان زبان ایران.

مؤلف به استخراج واژه‌هایی که از فارسی وارد عربی شده‌اند و احیاناً برخی از آنها مجدداً وارد فارسی شده‌اند، پرداخته است و فهرستی از این واژه‌ها به همراه تغییرات آوایی آنها ارائه نموده است. این نوشته نقش مؤثری در تعیین وام‌واژه‌های عربی در فارسی دارد.

- ترابی، محمدعلی. ۱۳۵۴. «پژوهشی در واژه‌های فرانسه در زبان فارسی با تحلیلی از دیدگاه جامعه‌شناسی» پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبانشناسی همگانی. دانشگاه تهران، دانشکده علوم انسانی.

در رساله فوق فهرستی از واژه‌های فرانسه در زبان فارسی ارائه شده و نیز جدولی برای پراکندگی آماری این واژه‌ها فراهم شده است. مطابق نتیجه‌گیری این پایان‌نامه، به طور کلی ورود واژه‌های فرانسوی به زبان فارسی بیشتر به منظور پر کردن خلأ

واژگانی بوده است. این رساله نیز بررسی ای است نسبتاً دقیق بر روی وام واژه‌های فرانسه.

- فرشید ورد، خسرو، ۱۳۵۷. «مسأله درست و غلط در زبان فارسی». زبان پاک چیزی نیست جز زبان ناتوان. تهران: تماشا. ص ۳۶۳.

نویسنده در این مقاله تعریفی از پدیده قرض‌گیری ارائه داده و به لزوم این فرآیند در زبان اشاره نموده است.

- همایون، سوسن، ۱۳۵۸. «پژوهشی در زمینه واژه‌های قرضی (غیرعربی) در زبان فارسی» پایان نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران. دانشکده علوم انسانی.

در این رساله واژه‌های قرضی از زبانهائی چون فرانسه و ترکی ذکر شده‌اند و بر روی تغییرات آوایی و معنایی آنها بررسی شده است. مؤلف با بررسی واژه‌های قرضی از زبانهای مختلف، تعداد واژه‌های روسی را بسیار کم می‌داند. این رساله نیز از نظر شناسائی زبان فارسی و میزان گرایش آن به وام‌گیری‌های واژگانی ارزشمند است.

- حق شناس، علی محمد، ۱۳۶۳. «وام‌گیری و پیامدهای صرفی و واژگانی». زبان فارسی، زبان علم: مجموعه سخنرانی‌های دومین سمینار نگارش فارسی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. ص ۱۳۰-۱۲۹.

در این مقاله، نویسنده معتقد است که افراط در وام‌گیری از زبان عربی سبب شده است تا زبان فارسی به دستگاه صرف عربی نیز وابسته گردد و این امر باعث ایجاد آشوب و اختلال در دستگاه صرف فارسی می‌شود. به پیشنهاد وی برای حل این مشکل باید از وام‌گیری واژه‌های تازه اجتناب نمود و سعی در نوسازی و راه‌اندازی

دستگاه صرف و بخش واژگان فارسی داشت. این نظریات را می‌توان به ویژه امروز که گرایش در امر واژه‌سازی رو به افزایش است، حائز اهمیت دانست.

- عربی، فریبا. ۱۳۶۸. «سنجش واژه‌های دخیل عربی در آثار منظوم و منثور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه تهران: دانشکده علوم انسانی.

در این رساله چند متن از متون ادبی فارسی مورد بررسی قرار گرفته‌اند و واژه‌های عربی موجود در آنها استخراج شده و از لحاظ معنایی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته‌اند. این رساله برای تحقیقات تاریخی بر روی وام‌واژه‌های عربی می‌تواند سودمند باشد.

- صادقی، علی اشرف. ۱۳۶۹. «درباره کلمات عربی الاصل مختوم به «-ة» و «-ت»». مجله زبان‌شناسی. سال هفتم. شماره دوم، پائیز و زمستان ۶۹. صص ۴۳-۳۲.

نویسنده به تغییرات آوایی جزء «-ة» در پایان کلمات عربی قرضی در فارسی اشاره دارد و به گونه‌ای جامع و دقیق به توجیه قواعد مربوط به این تغییرات می‌پردازد که از این جهت مقاله‌ای ارزشمند در تحلیل وام‌واژه‌های عربی محسوب می‌شود. شاید مکمل مقاله آقای هوشنگ اعلم باشد.

- اعلم، هوشنگ. ۱۳۶۹. «تفاوت معنایی دوگونه تکواژ -ت / -ه در فارسی». مجله زبان‌شناسی. سال هفتم، شماره دوم. پائیز و زمستان ۶۹. صص ۳۱-۲۱.

نویسنده در این مقاله از میان وام‌واژه‌های عربی، توجه خود را بر روی کلمات مختوم به تکواژ صرفی -ة عربی در زبان فارسی معطوف کرده است و به بررسی تغییرات معنایی و نحوی این کلمات در فارسی می‌پردازد. همچنین این نوع واژه‌ها را از لحاظ تغییرات آوایی آنها در زبان فارسی مورد توجه قرار داده است و در پایان

مقاله اشاره‌ای به موارد مشابهی در واژگان فرانسه شده است. با توجه به وفور این نوع واژه‌ها در فارسی، این مقاله از ارزش خوبی برخوردار است.

- احسانی، معصومه، ۷۲-۱۳۷۱. «واژه‌های قرضی زبان روسی در زبان فارسی». پایان نامه کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.

در این رساله ابتدا مروری بر علل و عوامل قرض‌گیری به طور کلی انجام شده، مختصری از گذشته روابط ایران و روسیه آمده است و در بخش پایانی واژه‌های قرضی روسی بر حسب تخصص، رواج داشتن یا منسوخ بودن و بسامد کاربرد تقسیم‌بندی شده‌اند. برای هر واژه تغییرات آوایی، دستوری و معنایی ذکر شده‌اند. این رساله از لحاظ بررسی در هر سه حوزه زبانی بر روی واژه کاری ارزشمند محسوب می‌شود ولیکن از توالی و انسجام بهتری می‌توانست برخوردار باشد.

- چهارگانی منتظر، محمود علی. ۱۳۷۲. «واژگان قرضی ترکی در زبان فارسی». پایان نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.

در این رساله، واژه‌های ترکی وارد شده در زبان فارسی استخراج شده‌اند و تغییرات آوایی آنها به همراه ذکر نوع تغییر و فرمول‌های مربوطه نشان داده شده است. این رساله برای مطالعات تغییرات آوایی می‌تواند سودمند باشد.

- صادقی، علی اشرف. ۱۳۷۳. «بعضی تحولات ناشناخته کلمات عربی در زبان فارسی». مجله زبان‌شناسی. سال یازدهم، شماره اول. بهار و تابستان ۷۳. انتشار: آذر ۷۵. صص ۱۱-۲.

- در این مقاله برخی تحولات آوایی و صرفی کلمات قرضی عربی در فارسی

بررسی شده‌اند. به عنوان نمونه حذف «ع» از آخر کلمات عربی طلایع و نعناع. این مقاله، مقاله‌ای سودمند در تحلیل آوایی و صرفی وام واژه‌های عربی در فارسی به شمار می‌آید.

- رازی، فرییده. ۱۳۷۵. فرهنگ واژه‌های فارسی سره برای واژه‌های عربی در فارسی معاصر. تهران: نشر مرکز، ج ۳.

این کتاب فرهنگی است مشتمل بر واژه‌های دخیل عربی در فارسی با ارائه معادل فارسی برای هر واژه که به اظهار مؤلف کلیه معادل‌ها از متون ادبی موجود در فارسی استخراج شده‌اند و هیچیک از آنها ساختگی و بدون کاربرد نمی‌باشند. این کار به طور کلی کاری گسترده است و قابل تقدیر لکن برخی از واژه‌های عربی ذکر شده یا در فارسی وجود ندارند و یا دست کم در فارسی امروز اثری از آنها نیست. شاید این موضوع نشان دهنده امکان جایگزینی بسیاری از واژه‌های عربی با معادل‌های فارسی‌شان باشد که عملاً اتفاق افتاده است.

- Jazayeri, M. Ali. (1970) "The Arabic Element in Persian Grammar: A Preliminary Report". Iran, Journal of Persian Studies 8. (No P.). PP. 115 - 124.

در این مقاله، نویسنده به طور خلاصه به تاریخچه روابط ایران و اعراب می‌پردازد و تأثیر زبان عربی را در دوره‌های مختلف تاریخ ایران بر روی زبان فارسی بیان می‌کند. سپس در بخشی از مقاله به برخی عوامل صرفی و معنایی زبان عربی که وارد فارسی شده‌اند اشاره می‌کند. این مقاله نیز در تحلیل وام واژه‌های عربی، مقاله‌ای با ارزش است.

- Jazayeri, M. Ali. (No D.) "Observation on Loanwords as an Index to Cultural Borrowing." (No P.). PP. 81 - 95.

در این مقاله نقش وام واژه‌ها در فرهنگ جامعه قرض گیرنده بررسی شده است. بنابراین اعتقاد نویسنده واژه‌های قرضی اطلاعاتی از قبیل میزان برخوردهای فرهنگی، ماهیت این برخوردها و اشتراک فرهنگ یا فرهنگ‌های وام دهنده با فرهنگ‌های قرض گیرنده را در اختیار ما قرار می‌دهد. این جنبه رویکرد به وام واژه‌ها نیز در خور توجه است.